

Azərbaycan alimləri Urmiya'da Burla Xatun'un qəbrini tapıblar

PROFESSOR MƏHƏRRƏM QASIMLI TAPDIQLARI MƏQBƏRƏNİ "KİTABİ-DƏDƏ QORQUD"UN AZƏRBAYCANLA BAĞLILIĞINI, DASTANDAKI OBRAZLARIN TARİXİ ŞƏXSİYYƏTLƏR OLDUĞUNU TƏSDİQLƏYƏN TUTARLI DƏLİL SAYIR

Tanınmış Azərbaycan ədəbiyyatşünasları - Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun direktor müavini, professor Məhərrəm Qasımlı və filologiya elmləri namizədi Asif Rüstəmli bu günlərdə İran səfərindən qayıdıblar. Onlar qonşu ölkəyə fevralın 20-dən 23-dək Urmiya şəhərindəki Universitetdə "Səfəvi dövrü Azərbaycan ədəbiyyatı" mövzusunda keçirilən beynəlxalq elmi konfransa qatılmaq üçün getmişdilər. Konfransda M.Qasımlı "Səfəvi dövrü aşiq ədəbiyyatı", A.Rüstəmli isə "Səfəvi dövrünün müasir Azərbaycan ədəbiyyatında inikası" mövzusunda məruzələrlə çıxış ediblər.

Səfər təəssüratlarını bizimlə bölüşən professor M.Qasımlı səfərin son gününün onlar üçün xüsusən yaddaqalan, sevindirici və daha əhəmiyyətli olduğunu dedi. Çünki həmin gün Azərbaycan üçün, elmimiz və konkret olaraq, Qorqudşünaslıq üçün böyük əhəmiyyət daşıyan çox dəyərli bir tarixi fakt üzə çıxarılıb. Uzun zamandan bəri "Dədə Qorqud"un tarixdəki izlərini araşdıran alim şəxsi təşəbbüsü ilə,

məşhur səyyahlar Adam Oleari'nin və Övliya Çələbi'nin yönəltmələrinə söykənərək, "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının əsas obrazlarından biri olan Burla Xatun'un məzarını tapıb. Alimin fikrincə, bu məqbərə "Kitabi-Dədə Qorqud"un məhz Azərbaycanla, xalqımızla birbaşa bağlılığını və dastandakı obrazların, eləcə də Burla Xatun'un tarixi şəxsiyyət olmasını təsdiqləyən tutarlı dəlildir: "Adam Oleari'nin əsərində Dədə Qorqud'un, Qazan Xan'ın və onun arvadı Burla Xatun'un qəbirləri barədə qeydlər var. 1638-ci ildə bu ərazilərə səfər edən səyyah göstərir ki, Dədə Qorqud'un məzarı Dərbənd'də, Qazan Xan'ın qəbri Təbriz'də - Acı Dərə Çayı'nın sahilində, Burla Xatun'un məqbərəsi isə Urmiya Qalası'nda yerləşir. Ondan 11 il sonra bu əraziyə səyahət edən Türk səyyahı Övliya Çələbi də həmin qəbirləri gördüyünü yazır və eyni təsvirləri verir".

M.Qasımlı məlum koordinatlara əsaslanaraq, fevralın 23-də həmkarı A.Rüstəmli ilə birgə Urmiya şəhərindən bir qədər aralıda yerləşən Burla Xatun məqbərəsini axtarmağa başladıqlarını dedi: "Mənbə'lərdə göstərilən Urmiya Qalası bir dağın başında, 2000-2500 metr hündürlükdə yerləşir. Oraya qalxmaq çox çətin idi. Amma qalaya gedən yolda bir bulaq var. Öz aramızda adını "Burla Xatun" qoyduğumuz həmin bulaqdan su içdikdən sonra özümüzdə qeyri-adi bir qüvvə duyduq və iki min metrlik məsafəni çox asanlıqla, şövqlə qət etdik. Gildən tikilən bu qədim qalanın xeyli hissəsi uçub-tökülüb. Qalanın dibində yerləşən qəbir də dağılıb və Adam Oleari'nin qeydlərində göstərilən kimi, 30 fut, yəni təxminən 5-6 metr hündürlüyü olan qəbirüstü daşın yalnız yarısı qalıb. Başdaşının üzərində, çox güman ki, yazı var, amma daşın alt üzündə qalıb. Nə qədər çalışsaq da, çox ağır olan bu böyük daşı çevirməyə gücümüz çatmadı. Hər halda, verdiyi koordinatlar doğru çıxan Adam Oleari bu qəbri Burla Xatun'un məzarı kimi təqdim edib. Yəqin ki, onun bu qənaətə gəlməsinə həmin daş üzərindəki yazı, yaxud yerli əhalidən eşitdikləri əsas verib".

Alimin fikrincə, məqbərənin əzəməti orada şan-şöhrətli, əsilzadə, seçilən bir insanın dəfn olunmasından xəbər verir. Qalanın çölündəki digər qəbirlərin isə ya Burla Xatun'un xidmətçilərinin, ya da məqbərənin keşikçilərinin olduğunu güman etmək olar. M. Qasımlı belə bir mülahizəsini açıqladı ki, görünür, Burla Xatun Qazan Xan'dan əvvəl ölüb və o, öz qadınını layiqli şəkildə, təmtəraqda dəfn edib, məzarı üzərində məqbərə ucaltdırıb.

Vaxtın darlığı alimlərimizə Qazan Xanın Burla Xatun'un məqbərəsindən təxminən 300 kilometr aralıda yerləşdiyi güman olunan məzarını axtarıb tapmasını əngəlləyib.

Qeyd edək ki, Burla Xatun'un qəbrinin aşkar olunması M. Qasımlı'nın bu istiqamətdə apardığı axtarışların ilk uğurlu nəticəsi deyil. Professor orta əsr mənbələrində göstərilən koordinatlara istinadən, bir müddət əvvəl Dədə Qorqud'un məzarının yerini də təxminən müəyyənləşdirdiyini söylədi. "Koordinatlar müəyyəndir. Dədə Qorqud'un qəbrini tapmaq mümkündür. Adam Oleari göstərir ki, Dədə Qorqud'un qəbri Dərbənd'də bir qayalıqda, mağaranın içində yerləşir. Mən gedib həmin qayanı və mağarını tapdım, amma qaya uçub mağaranın girişini bağladığından qəbri görə bilmədim. Dədə Qorqud'un məzarını aşkara çıxarmaq üçün indi, sadəcə, arxeoloji qazıntı aparmaq lazımdır".

M. Qasımlı Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının fevralın 27-də keçiriləcək toplantısında Burla

Xatun'un qəbrinin tapılması ilə bağlı məruzə edəcəklərini və məqbərədən götürdükləri daşı elmi ictimaiyyətin nümayəndələrinə göstərəcəklərini vurğuladı. Professor bir məqamı təəssüflə qeyd etdi ki, hazırlıqsız olduqlarından tapıntıların fotoaparata və ya videokameranın yaddaşına köçürə bilməyiblər. M. Qasımlı, çox güman ki, üzümüzə gələn yaz yenidən Urmiya'ya səfərə yollanaraq, araşdırmalarını davam etdirəcəyini dilə gətirdi: "Bu istiqamətdə axtarışların davam etdirilməsi vacibdir. Ona görə də mən Elmi Şura'da konkret təkliflərimi irəli sürəcəyəm, aparılacaq işlərə müəyyən vəsait yönəldilməsini xahiş edəcəyəm".

Alim tapıntının səfər çərçivəsində şahidi olduğu başqa sevindirici hadisələri heç də kölgədə qoymadığını qeyd etdi. Onun sözlərinə görə, Azərbaycan ədəbiyyatının Səfəvi dövrünü araşdırmaq, bəzi mübahisəli məqamları aydınlaşdırmaq məqsədi daşıyan konfrans, demək olar ki, bütünlüklə Azərbaycan dilində keçib: "Adətən, İran universitetlərində təşkil olunan konfranslar rəsmi dildə, Fars dilində keçirilir. Görünür, bizim iştirakımız konfransın ana dilimizdə keçməsinə təsirsiz qalmadı. Hətta Urmiya Universitetinin rektoru, doktor Sadiqi də Azərbaycan dilində çıxış etdi".

M. Qasımlının konfransda aldığı şad xəbərlərdən biri də İran ali məktəbləri arasında ilk dəfə olaraq Urmiya Universitetində bu ildən etibarən Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədrisilə bağlıdır. Bu mühüm hadisə doktor Məhbub Taleyinin fədakarlığı və zəhməti sahəsində gerçəkləşib. Urmiya Universitetində dilimizin və ədəbiyyatımızın tədrisi də məhz Bakıda - Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunda doktorluq dərəcəsi alan M.

Taleyi'nin üzərinə düşəcək. Azərbaycan dili və ədəbiyyatının İran'ın digər ali təhsil ocaqlarında - Təbriz, Ərdəbil və Xoy universitetlərində də tədris olunması planlaşdırılır: "Bu konfransın yüksək elmi səviyyədə təşkil olunmasını və Azərbaycançılıq baxımından böyük dəyər daşdığını xüsusi qeyd etməliyəm. Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyətinin Səfəvi dövrü həm də İranda ana dilimizin, ədəbiyyatımızın gələcək tədrisi baxımından maraq doğurur. Nəzəri-praktik konfrans həm də dolayısı ilə sabahkı tədris, təcrübə işinə kömək göstərmək məqsədilə keçirilirdi. Konfrans Azərbaycan mədəniyyətinin, ədəbiyyatının Səfəvi dövrünə ziddiyyətli münasibətləri araşdırdı. Şah İsmayıl Xətayinin anadili ədəbiyyata nəfəs genişliyi verməsi, mədəniyyətin müxtəlif sahələrini - xalçaçılığı, rəssamlığı, me'marlığı, musiqini himayə etməsinin, sənət qayğısı göstərməsinin müstəsna əhəmiyyəti konfransda birmənalı şəkildə vurğulandı. Xətayinin özünün yaradıcılığı ilə bağlı geniş təhlillər aparıldı. Mən də o müzakirələrdə iştirak etdim, münasibətimi, fikirlərimi açıqladım".

M. Qasımlı Urmiya'da çox güclü ədəbi mühitin formalaşmasını mühüm fakt kimi qeyd etdi. Orada Bəhram Əsədi'nin hazırladığı, yüz müasir şairin şerlərindən ibarət antologiyanın, "Dədə Qorqud" dastanının boylarının sadələşdirilmiş mətninin beşcildlik kitab kimi çap olunmasının milli ruhun təbliği, ana dilində yazıb-yaradanlara qol-qanad verilməsi baxımından böyük önəm daşdığını deyən alim Cənubi Azərbaycandakı ədəbi proseslərdən ümumilikdə xəbərsiz olduğumuzu təəssüflə dilə gətirdi: "Özümlə xeyli material gətirmişəm ki, "Urmiyadakı çağdaş ədəbi həyat" adlı bir məqalə yazaraq çap etdirim. Təbrizdə, Zəncanda, Ərdəbildə, Marağada çağdaş ədəbi mühitdə gedən prosesləri araşdırmaq olduqca vacibdir". M. Qasımlı bildirdi ki, Ədəbiyyat İnstitutunun Urmiya Universiteti ilə 10 illik tarixə malik əməkdaşlığının bundan sonra da davam etdirilməsi zəruridir.

Professordan onu da öyrəndik ki, İran'ın Bakı'da fəaliyyət göstərən Mədəniyyət Mərkəzi'nin dəstəyilə payız aylarında həm Urmiya'da, həm də Bakı'da bütövlükdə Azərbaycan folkloruna, etnoqrafiyasına nəzər yetirən Ümumfolklor Konqresi'nin keçirilməsi planlaşdırılır. Bundan başqa, Azərbaycan dili və ədəbiyyatının tədris olunmağa başladığı Urmiya Universitetində kadrlar çatışmadığından gələcəkdə alimlərimizin həmin təhsil ocağına göndərilməsi istiqamətində işlər görülməkdir. Yaxın aylarda isə M. Taleyi'nin 40-a qədər tələbəsi Azərbaycan'a bir aylıq təcrübə keçməyə gələcək.

M. Qasımlı Urmiya Universiteti rəhbərliyinin və əməkdaşlarının qəzetimizə ünvanlanan təşəkkürünü də çatdırdı: "Konqresdə olarkən mənə Urmiya Universiteti barədə "525-ci qəzet"də gedən bir məqalə göstərdilər. Həmin yazını həm ərəb əlifbasında Azərbaycanca mətnini, həm də Fars dilinə tərcüməsini saxlayır və oraya gələn qonaqlara göstərirdilər. Qürur hissi doğuran bu məqama görə həm Urmiya Universitetinin rəhbərliyi, həm də öz adımdan qəzetinizə minnətdarlığımı bildirirəm".

VƏFA ŞAHVƏLƏDQIZI

<http://www.kitablar.com>

<http://www.kitablar.org/>